

УДК 025.343.2:34

Марія Пушук,

мол. наук. співроб. відділу систематизації НБУВ

РОЗВИТОК ЮРИДИЧНИХ НАУК У КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ ТАБЛИЦЬ БІБЛІОТЕЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті розглядається проблема вдосконалення робочих таблиць НБУВ розділу «Х Держава і право. Юридичні науки». Досліджено зміни та доповнення в розділі, зумовлені розвитком юридичних наук, змінами чинного законодавства та іншими нормативно-правовими актами.

Ключові слова: систематизація, індексація, бібліотечно-бібліографічна класифікація, робочі таблиці, Рубрикатор НБУВ, юридичні науки.

Протягом усього періоду розвитку науки і культури йде процес накопичення інформації та знань, які фіксуються в документах. Кількість документів постійно збільшується. У сфері інформації діють закони прискорення розвитку науки, унаслідок чого постійно зростає потужність документно-інформаційного потоку, відбувається концентрація та розпорошення публікацій у періодичних виданнях, старіння інформації. Усе це призводить до серйозних труднощів у роботі з документами й інформацією, яку вони містять, і змушує щодня шукати нові засоби та способи систематизування усього інформаційного потоку. Тому, для відображення всієї інформації юридичної галузі знань і покращання її пошуку, потрібно постійно вдосконалювати структуру робочих таблиць «Х Держава і право. Юридичні науки». Це сприятиме чіткому відображенню розвитку юридичних наук та динамічних змін чинного законодавства, максимальній уніфікації систематизації, підвищенню точності, повноти й швидкості пошуку інформації та забезпечить високу якість обслуговування користувачів.

Об'єктом дослідження є розділ «Х Держава і право. Юридичні науки», робочі таблиці «Рубрикатор НБУВ».

Предмет дослідження – особливості процесу змін та доповнень до розділу «Х Держава і право. Юридичні науки» та відображення цих змін у робочих таблицях «Рубрикатор НБУВ».

Мета роботи – дослідити особливості впливу розвитку юридичних наук

і змін чинного законодавства на внесення змін та доповнень до розділу «Х Держава і право. Юридичні науки» робочих таблиць «Рубрикатор НБУВ».

Систематизація документів – один з найдавніших і найпоширеніших методів їх аналітико-синтетичної обробки, оскільки вона відповідає потребам людей у поділі знань за галузевою ознакою, диференціації наукових знань. Під систематизацією розуміють визначення класифікаційного індексу документа відповідно до його змісту за таблицею певної системи класифікації. Таким чином, можна сказати, що при систематизації здійснюється переклад ознак змісту документів із природної мови на штучну мову класифікаційних індексів певної систематичної документної класифікації. Якість систематизації, точність визначених пошукових образів документів, а також якість інформаційно-пошукових систем, побудованих на основі систематичних класифікацій, залежить від якості й можливостей класифікації.

Система і сукупність позначень, прийнята для документної класифікації, називається індексацією. Вона виконує кілька основних функцій: закріплює логічну структуру класифікації, є засобом зв'язку між діленнями таблиць, рубриками абетково-предметного покажчика, відділами на книжкових полицях при систематичній розстановці, засобом запису результатів систематизації в бібліографічних записах, у самих виданнях тощо. До індексації ставляться певні вимоги: відношення підпорядкування і співпідпорядкування між різними діленнями мають бути зрозумілими читачам; індекси мають бути максимально короткими і легко запам'ятовуватися, зручними для написання й мовлення.

Системи класифікації для зручності в практичному використанні оформляють у вигляді таблиць класифікації. Таблиці класифікації – це практичний посібник для систематизаторів, у якому розкриваються принципи побудови та зміст певної класифікаційної системи. Вони призначені для визначення місця конкретного документа в процесі впорядкування документів у логічній послідовності, зв'язку й співпідпорядкування згідно з ознаками змісту, форми, читацького призначення [1, с. 200].

Таблиці класифікації складаються з двох частин: основної таблиці та абетково-предметного покажчика до неї. Комбінаційні класифікації складаються з трьох частин: основної таблиці, допоміжних таблиць (таблиць типових ділень), абетково-предметного покажчика (АПП) до перших двох. Як правило, до таблиць входять правила користування. Основні таблиці – це систематичний перелік усіх класів, підкласів та більш дрібних ділень

класифікації, які в таблицях називаються класифікаційними діленнями. Кожне класифікаційне ділення складається з класифікаційного індексу і словесного формулювання, у разі необхідності до нього можуть належати методичні вказівки, до яких входить і довідково-пошуковий апарат. Класифікаційний індекс – це умовна позначка ділення класифікації. Саме індекси виступають лексичними одиницями інформаційно-пошукової мови документних систематичних класифікацій, за їхньою допомогою відображають пошукові образи документів. Словесне формулювання дає змогу перекладати відомості про документ із природної мови на мову індексів і навпаки. Методичні вказівки найчастіше розкривають зміст ділення, якщо зі словесного формулювання його не зовсім зрозуміло [6, с. 81].

Систематизація документів здійснюється за таблицями певної бібліографічної класифікації. У бібліотеках України використовуються дві класифікаційні системи: Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК) та Універсальна десяткова класифікація (УДК). У НБУВ документи систематизуються за робочими таблицями, які побудовані на основі випусків ББК для наукових бібліотек.

Як і більшість сучасних класифікацій, ББК – ієрархічна комбінаційна система. ББК має індексційну базу, що складається з великих і малих букв російського алфавіту, арабських цифр, математичних та інших символів. Основний ряд у таблицях для наукових бібліотек позначається великими буквами від А до Я, в інших варіантах таблиць – цифрами. Усі наступні ступені ділення позначаються цифрами за десятковим принципом. Індексція в ББК структурна з послабленою виразністю. Деякі порушення чіткої логічної побудови індексів пояснюються намаганням скоротити індекс, зробити його компактнішим. Головна її відмінність від інших бібліотечно-бібліографічних класифікацій у методологічній основі. Основу ББК становить класифікація наук, побудована за принципами діалектичного матеріалізму, які заклав Ф. Енгельс. Саме він сформулював найважливіші принципи діалектико-матеріалістичної класифікації наук – об'єктивність і розвиток. Ці принципи втілюються в поєднанні наук у класи відповідно до форм руху матерії та розташуванні класів від наук, що вивчають більш прості й загальні форми руху матерії, до наук, що досліджують найскладніші та специфічні форми руху. Таким чином, ББК – це інформаційно-кумулятивна система відповідно заіндексованих понять та значень, базована на класифікації наук [3, с. 67].

Бібліотечно-бібліографічна класифікаційна система найчастіше використовується в бібліотеках країн СНД. Паралельно з іншими міжнародними системами класифікації вона залишається єдиною класифіка-

ційною системою, за якою організовано фонди та каталоги найбільших бібліотечних мереж країн СНД [7, с. 78].

Стосовно України впровадження ББК сприяло упорядкуванню 700-мільйонного книжкового фонду бібліотек України, удосконаленню довідково-інформаційної системи, побудованої за єдиним принципом. В Україні в повному обсязі ББК використовують бібліотеки системи Міністерства культури і мистецтв України (більш ніж 20 тис.), бібліотеки системи освіти, академічні, медичні, сільськогосподарські бібліотеки. Бібліотеки України зацікавлені в єдиному інформаційному просторі, а отже, у розвитку ББК та використанні її як інформаційно-пошукової мови (ІПМ) у машиночитаному вигляді з предметним входом до неї [5, с. 81].

Кожен випуск ББК відображає певний розділ знань. Випуск XVII, виданий у 1965 р., присвячений розділу «X Держава і право. Юридичні науки». Розвиток юридичних наук, динамічні зміни чинного законодавства та інших нормативно-правових актів зумовлюють внесення змін та доповнень до розділу «X Держава і право. Юридичні науки» «Рубрикатора НБУВ». Термін «рубрикатор» відповідно до словника бібліотечних термінів тлумачиться як «...словник рубрик у вигляді ієрархічної класифікації, призначених для формування довідково-інформаційного фонду, інформаційних видань та інформаційного пошуку», відповідно «Рубрикатор НБУВ» – це систематизовано-впорядкований перелік, відповідно заіндексованих лінгвістично означених понять, знань та процесів, відповідність якого до робочих таблиць класифікації НБУВ розглядається фактично й аксіоматично [3, с. 81].

У розділі «X Держава і право. Юридичні науки» збирається інформація про документи з юридичних наук та з усіх галузей права. Цей розділ складається з восьми основних підрозділів; перші два – присвячені наукам, які становлять загальнотеоретичну та історичну основи правової науки в цілому – «X0 Загальна теорія держави і права» і «X2 Історія держави і права». Перераховані науки мають справу з категоріями і поняттями, які належать до всіх або до більшості галузевих наук, узагальнюють матеріал конкретних юридичних наук і є методологічним вступом до наступних підрозділів. Перше місце серед зазначених наук відведене загальній теорії держави і права як науці, що вивчає загальні закономірності розвитку держави і права, які відображаються у всіх галузях права і сферах державної діяльності [2, с. 12].

Наступні два підрозділи становлять комплекс галузей права і галузевих юридичних наук «X62 Радянська держава і право» та «X8 Держава

і право окремих країн». Ці підрозділи відображають системи права двох світових соціально-економічних систем: соціалістичної та капіталістичної. Підрозділ «X8 Держава і право окремих країн» побудований з урахуванням діючої системи права і відповідних юридичних наук. У Рубрикаторі він представлений такими рубриками:

- X80 Державне (конституційне) право;
- X81 Державне управління. Адміністративне право;
- X82 Фінансове право;
- X83 Цивільне та господарське право;
- X84 Інформаційне право;
- X85 Екологічне право;
- X87 Трудове право;
- X88 Кримінальне право. Військово-кримінальне право. Кримінологія. Пенітенціарія;
- X891 Судоустрій;
- X892 Цивільно-процесуальне право (цивільний процес);
- X893 Кримінально-процесуальне право (кримінальний процес);
- X894 Криміналістика;
- X895 Судові процеси;
- X896 Судова статистика

Наступні два поділи присвячені підрозділам «X91 Міжнародне право (міжнародне публічне право)» та «X93 Міжнародне приватне право». Місце підрозділу X91 після підрозділів, відведеним системам внутрішньодержавного права, обумовлене характером міжнародного публічного права як права, яке регулює відносини між державами. Він складається з таких рубрик:

- X910 Суб'єкт міжнародного права;
 - X911 Населення в міжнародному праві;
 - X912 Питання території в міжнародному праві;
 - X913 Державні органи зовнішніх зносин;
 - X914 Міжнародний договір;
 - X915 Міжнародні конференції. Міжнародні організації ;
 - X916 Міжнародно-правове співробітництво зі спеціальних питань;
 - X917 Мирні засоби розв'язання міжнародних сперечань. Невоєнні засоби примушення;
 - X918 Питання забезпечення миру в міжнародному праві;
 - X919 Війна та міжнародне право. Міжнародне гуманітарне право.
- Наступним за підрозділом X91 розміщений підрозділ X93, відведений

міжнародному приватному праву, що регулює цивільно-правові відносини з іноземним елементом.

Завершується основний ряд розділу X підрозділом «X99 Галузі права (порівняльне вивчення правових інститутів)», передбаченим для групування літератури, яка написана в плані порівняльного правознавства і присвячена порівняльному вивченню правових інститутів різних країн.

Кожний окремих підрозділ містить велику кількість рубрик і підрубрик. У процесі щоденної роботи з підрозділами було відкрито нові підрозділи та рубрики, деталізовано деякі підрубрики, а кілька підрозділів зазнали змін.

На сьогодні окремі рубрики підрозділу «X0 Загальна теорія держави і права» вже змінені. Так, підрозділ «X062 Соціалістичне право» був змінений на «X0 Загальна теорія держави і права», а підрозділ «X082 Буржуазна теорія держави і права» – на «X002 Загальна теорія держави». Відповідно всі рубрики цих підрозділів, під час системної роботи з класифікування літератури, були змінені. Так, підрозділ «X2(4 УКР) Історія держави і права України» був доповнений рубриками, під якими збирається література з питань історії держави і права західних областей України.

Варто зауважити, що багато рубрик було створено самостійно шляхом комбінування індексів основних і допоміжних таблиць, загальних і спеціальних типових поділів, відповідно до правил загальної методики систематизації. Зокрема підрозділ «X809(4 УКР) Державне (конституційне) право України» був доповнений рубриками, під якими збирається література з питань законодавства про вибори Президента, Верховної Ради та місцевих органів влади, а також з питань роботи сесій Верховної Ради всіх скликань. Щорічно збільшується обсяг надходжень видань, у яких висвітлюються питання виборів Президента України, виборів до Верховної Ради України та до місцевих органів влади, а також висвітлення роботи сесій Верховної Ради України. Для відображення даної тематики прийнято рішення про доповнення підрозділу «X809(4 УКР)526.1 Вибори Президента України» новими рубриками, а саме: «X809(4 УКР)526.1 «1994» Вибори Президента України 1994 р.», «X809(4 УКР)526.1 «1999» Вибори Президента України 1999 р.», «X809(4 УКР)526.1 «2004» Вибори Президента України 2004 р.», «X809(4 УКР)526.1 «2010» Вибори Президента України 2010 р.», «X809(4 УКР)526.102 Вибірчі комісії», «X809(4 УКР)104 Кандидати». Аналогічні рубрики введені в підрозділі «X809(4 УКР)526.2 Вибори до Верховної Ради (парламентські вибори) із зазначенням року виборів. Такі ж доповнення зроблені в підрозділах «X809(4 УКР)526.4 Вибори

до місцевих рад України» та «X809(4 УКР)620.2 Сесії Верховної Ради України».

У підрозділі «X819(4 УКР) Адміністративне право України» було створено нові рубрики, де зосереджується література з питань адміністративної юстиції, діяльності органів внутрішніх справ, правового регулювання в галузі охорони здоров'я. Наприклад, рубрику «X819(4 УКР)072 Адміністративна юстиція» доповнено новими підрубриками «X819(4 УКР)072.1 Адміністративне судочинство», «X819(4 УКР)072.3 Право оскарження», «X819(4 УКР)072.89 Відповідальність за окремі правопорушення»; рубрику «X819(4 УКР)01 Органи внутрішніх справ» доповнено 11 підрубриками. Останнім часом у країні істотно збільшилася кількість суб'єктів господарювання, які спеціалізуються на наданні послуг з охорони і є альтернативою аналогічним державним структурам. Розвиток зазначеного ринку послуг спричинив необхідність нормативно-правового врегулювання вказаної діяльності, і, як наслідок, появи великої кількості нових видань з відповідної тематики. Тому, рубрику «X819(4 УКР)112.034 Охорона в Україні» доповнено чотирма новими підрубриками.

З іншого боку, підрозділ «X829(4 УКР) Фінансове право України» був доповнений рубриками, де концентрується література з питань регулювання державних прибутків та податкового права України, а підрозділ «X839(4 УКР) Цивільне право України» був доповнений рубриками, що складають другу частину цього підрозділу під назвою «X839(4 УКР)9 Господарське право України».

У зв'язку з необхідністю вдосконалення правових наук, спричиненою випереджуючим розвитком інформаційних технологій, виникла потреба у формуванні та методологічному опрацюванні нових галузей права. Зокрема в «Рубрикуаторі НБУВ» були розроблені нові рубрики в галузі інформаційного права та створений новий підрозділ «X84 Інформаційне право», який складається з двох частин (загальної та особливої), дев'яти рубрик та 32 підрубрик.

Проведена в Україні земельна реформа, що юридично оформила зміну земельного ладу, економічних пріоритетів, ідеології, потребує глибокого перегляду земельного законодавства. Вступ України до нової історичної епохи передбачає необхідність критичної переоцінки минулого досвіду регулювання земельних відносин, теоретичного осмислення процесів і явищ, що відбуваються в галузі використання та охорони земель. Сучасному земельному законодавству України в цьому контексті належить особливе місце. Займаючи певну техніко-юридичну правонаступність

радянського земельного законодавства, воно принципово відрізняється від нього своїм змістом і соціально-політичною спрямованістю, що відображають специфіку історичних умов формування й розвитку сучасних земельних відносин. Земельне законодавство є одним з основних інструментів демократичних реформ в Україні [4, с. 163].

Подальший розвиток земельних відносин та зміна форм господарювання в сільській місцевості привели до створення нових форм ведення сільського підприємництва. Тому в підрозділі «X859(4 УКР) були введені нові рубрики, під якими збирається література з питань земельної реформи, прав власності на землю, фермерських господарств та землеустрою в Україні. Так, запроваджено три рубрики і 17 підрубрик відповідно.

Економічна криза в Україні призвела до спаду виробництва, банкрутства підприємств і організацій та зупинення робіт на них, до масових звільнень працівників, відправлення їх у відпустки без збереження заробітної плати на невизначений термін та до невиконання заробітної плати. Це все стало підставою до загострення відносин між роботодавцями і найманими працівниками, що, у свою чергу, призвело до соціального напруження в суспільстві, проведення страйків і мітингів та показало недосконалість норм чинного законодавства [8, с. 231]. Спроби врегулювання зазначеного питання призвели до розробки редакції нового Трудового кодексу, проте, неоднозначна реакція суспільства на неї пов'язана з переважанням прав роботодавців над правами найманих працівників.

Зважаючи на сучасний стан ринку праці та проблеми безробіття в країні, було прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на соціальний захист безробітних, створення робочих місць у різних галузях народного господарства, навчання та перекваліфікацію тимчасово непрацюючих осіб через втрату актуальності на сьогодні попередніх професій. З огляду на зазначене, у підрозділі «X879(4 УКР) Трудове право України» були введені 22 підрубрики, де збирається література з питань правового регулювання зайнятості населення, страхування на випадок безробіття та інших соціальних виплат, а також пенсійного забезпечення.

Підвищення ефективності боротьби зі злочинністю спонукає до вжиття заходів, спрямованих на створення на законодавчому рівні передумов до запобігання й профілактики окремих видів злочинів. Це все знаходить своє відображення в підрозділі «X883.9(4 УКР) Кримінологія в Україні», у якому додатково введено вісім підрубрик, де зосереджується література з питань профілактики злочинності та боротьби з окремими видами злочинів в Україні. Підрозділ «X891.9(4 УКР) Судуострій України» був доповнений вісьмома підрубриками, під якими зберігається література з питань особливих

і спеціальних видів судів та діяльності прокуратури в Україні. У підрозділі «X892.19(4 УКР) Цивільно-процесуальне право в Україні» додатково введено чотири рубрики з питань провадження окремих категорій цивільних справ. Підрозділ «X894.9(4 УКР) Криміналістика України» доповнений шістьома рубриками, які деталізують матеріал з методики розслідування окремих видів злочинів відповідно до плану розташування, розміщеного під рубрикою «X881 Кримінальне право».

Наразі у всьому світі є актуальною проблема захисту прав людей з обмеженими можливостями, залучення їх до повноцінного життя, навчання та праці. Тому в підрозділі «X911 Населення в міжнародному праві» було введено нову рубрику «X911.6 Захист прав людей з обмеженими можливостями».

У підрозділі «X915 Міжнародні організації» доповнені підрубрики, які висвітлюють окремі проблеми діяльності ООН, як наприклад, «X915.212–920 ООН і світова співдружність. ООН і міжнародні відносини»; «X915.212–925 ООН та економічний і соціальний розвиток» та ін. Цей підрозділ є одним з найбільших з усіх підрозділів міжнародного права і він значно більше за інші доповнений рубриками з питань комісій та комітетів, програми розвитку ООН, Збройних сил ООН (міжнародний контингент ООН з підтримки миру), цивільної поліції ООН (UNPROFOR). Також вагоме місце в цьому розділі займають нові рубрики, під якими збирається література про діяльність Ради Європи, Європейського суду з прав людини, Європейського Союзу та його інституцій, Співдружності незалежних держав (СНД).

Понад 70 нових підрубрик внесено до підрозділу «X916.8 Міжнародно-правове співробітництво держав з правових питань». Це підрубрики, під якими збирається література про міжнародно-правову боротьбу зі злочинністю. Зокрема, підрозділ «X917 Мирні засоби розв'язання міжнародних сперечань. Невоєнні засоби примушення» доповнений двома підрубриками, де зберігається література про Міжнародний кримінальний суд та інші міжнародні суди (спеціальні суди (ad hoc), у тому числі міжнародний трибунал в Гаазі за порушення міжнародного гуманітарного права на території Югославії, Руанди та інших країн).

Серед іншого, у підрозділі «X99 Галузі права (Порівняльне вивчення правових інститутів)» додатково введено 11 підрубрик, які деталізують матеріал з питань порівняльно-правового аналізу галузей права окремих країн.

Таким чином, для вдосконалення бібліотечно-інформаційної системи необхідно якісно оновити науковий зміст робочих таблиць класифікації,

удосконалити методи та прийоми класифікації, чітко систематизувати весь документний потік, удосконалити апарат робочих таблиць НБУВ, розширити, доповнити та відкрити нові рубрики, постійно займатися редагуванням карткового та електронного систематичного каталогів у межах створення «Рубрикатора НБУВ».

Так, у зв'язку з динамічним удосконаленням природоохоронного (екологічного) права, необхідно в стислі терміни розробити доповнення до чинного підрозділу «Х859(4 УКР) Екологічне право», суттєво розширивши наявні рубрики та створивши нові, які повною мірою відповідають вимогам сучасності.

Разом з тим робота над розділом «Х Держава і право. Юридичні науки» «Рубрикатора НБУВ» засвідчила необхідність удосконалення на постійній основі його підрозділів, оскільки це зумовлено динамічним розвитком правових наук, у тому числі появою нових розділів права та змінами в традиційних галузях права.

У зв'язку з удосконаленням антикорупційного законодавства, посиленням відповідальності за злочини проти моральності та людяності, декриміналізації окремих господарських злочинів, передусім митного законодавства і, найважливіше, підготовкою до набрання чинності нового Кримінально-процесуального кодексу України, є нагальна потреба в удосконаленні, перегляді або розробці нових підрозділів розділу «Х Держава і право. Юридичні науки» «Рубрикатора НБУВ», де особливу увагу слід приділити підрозділу «Х881.9(4 УКР) Кримінальне право України» та підрозділу «Х893.9(4 УКР) Кримінально-процесуальне право України».

Отже, у цій статті здійснено огляд основних змін та доповнень до розділу «Х Держава і право. Юридичні науки». Зміни, які внесені до підрозділів рубрикатора, відображають сучасний стан та перспективи розвитку правових наук. Таким чином, створюється підґрунтя для ефективної систематизації друкованих та електронних ресурсів, що містять основні засади законотворчої діяльності та нормативно-правового регулювання життя українського суспільства, міжнародної діяльності Української держави, повноправного входження її до сім'ї сучасних демократичних націй та співдружностей держав.

Список використаних джерел

1. Библиотечно-библиографическая классификация: Средние таблицы : практ. пособие / Рос. гос. б-ка, Рос. нац. б-ка, Б-ка Рос. акад. наук. – М. :

Либерея, 2001. – Вып. 1. 60/63 С/Т Социальные науки в целом. Обществознание. История. Исторические науки. – 320 с.

2. Библиотечно-библиографическая классификация: таб. для науч. б-к. Вып. XVII. X Государство и право. Юридические науки / сост. В. Ф. Губин, Л. А. Кротова, С. М. Потапова [и др.] ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина [и др.]. – М., 1965. – 369 с.

3. *Сербін О. О.* Бібліотечно-бібліографічні класифікації: історична еволюція та сучасні тенденції розвитку / О. О. Сербін ; О. С. Онищенко (наук. ред.). – К., 2009. — 139 с.

4. *Сидор В. Д.* Якісне і стабільне земельне законодавство як передумова ефективності правового регулювання земельних відносин в Україні / В. Д. Сидор // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. / редкол.: Ю. С. Шемшученко [та ін.]. – К. : Вид-во Європейського університету, 2011. – С. 163–166.

5. *Сукиасян Э. Р.* Классификационные системы в современном мире: проблемы типологии и терминологии / Э. Р. Сукиасян // 6-я Междунар. конф. «Крым-99» : материалы конф. – 1999. – Т. 2. – С. 79–82.

6. *Сукиасян Э. Р.* Библиотечно-библиографической классификации – 30 лет / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 1999. – № 4. – с. 74–82.

7. *Сукиасян Э. Р.* Библиотечно-библиографическая классификация: история разработки и развития, современное состояние и перспективы / Э. Р. Сукиасян. ББК: новые горизонты организации знаний // Материалы Междунар. науч. конф. посвященной 30-летию ББК. – М., 1998. – 114 с.

8. *Циганчук Н. А.* Деякі питання вдосконалення трудового законодавства щодо захисту прав найманих працівників / Н. А. Циганчук // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. конф. / редкол.: Ю. С. Шемшученко [та ін.]. – К. : Вид-во Європейського університету, 2011. – С. 231–234.